

Олена Леонтович

“ДОРОГИЙ, ГАРЯЧЕ ЛЮБИЙ ДРУЖЕ”... (Про взаємини М.Коцюбинського і В.Леонтовича)

Ознайомившись із листуванням Володимира Леонтовича, доходиш висновку, що бодай із кількома людьми його пов'язувала багаторічна щира приязнь, міцні людські стосунки, духовна єдність. Це Євген Чикаленко, Михайло Коцюбинський, Петро Стебницький, Дмитро Яворницький. Однак саме Михайло Коцюбинський посідав у житті Володимира Леонтовича особливе місце.

М.Коцюбинський звернув увагу на письменника-початківця вже з його перших публікацій, бо ще 1896 року писав до Василя Лукича, редактора львівського журналу “Зоря”: “Я чув від Комара, що він послав для “Зорі” оповідання Левенка (псевдонім В.Леонтовича. — *О.Л.*). Чи скоро ми побачимо на сторінках Вашої часописі працю цього симпатичного письменника?”¹). На той час В.Леонтович був автором двох повістей (“Пани й люде”, “Per pedes apostolorum” — “Стопами апостолів”) та оповідання “Солдатський розрух”.

М.Коцюбинський та В.Леонтович тоді ще не були знайомі, але коли знайомство відбулося, то згодом перейшло в щире сердечну приязнь. Це засвідчує динаміка звернень В.Леонтовича до М.Коцюбинського: “високоповажний і любий”, “високоповажний і дорогий”, а 27 червня 1911 р. — “Дорогий, гаряче любий друже”. Лист у жовтні 1912 р. починається зверненням: “Мій дорогий, мій любий, мій коханий друже”. Своє фото того ж року Леонтович підписує: “Дорогому, коханому другові з гарячим і глибоким почуттям”. У цих зверненнях і присвяті віддують гаряче дружнє почуття, глибока шана, трепетне ставлення до Михайла Коцюбинського, бо до нього Володимир Леонтович прихилився всією душею, знайшов у ньому дуже дорогу серцю людину, рідну душу, з якою так мило було “обмінятися... думками та почуттями” (лист від 29.06 1908)². Про це свідчать, цим почуттям пройняті 42 листи В.Леонтовича до М.Коцюбинського, опубліковані у збірнику “Листи до Михайла Коцюбинського”.

Листи В.Леонтовича розкривають взаємини двох письменників. Водночас вони дають змогу певною мірою реконструювати й деякі листи М.Коцюбинського, які, на превеликий жаль, не збереглися.

Не так уже й багато, як хотілося б (перешкождали хвороби свої та членів родини, господарська та громадська праця тощо), було в них зустрічей, не так уже й часто могли спілкуватися, на що не в одному листі нарікав В.Леонтович. “Прикро та тяжко, — пише він у листі від 29.06.1908 р., — що втрачаю такий милий случай довше побути з Вами” (150). Однак маємо пряму вказівку на зустріч того року в листі М.Коцюбинського до дружини: “Завтра їду з Чикаленком

¹ Коцюбинський М. Твори: В 7 т. — К., 1975. — Т.5. — С. 67. Далі том і сторінку зазначаємо в тексті.

² Листи до Михайла Коцюбинського. — Ніжин, 2002. — Т.3. — С.150. Цитуємо далі листи В. Леонтовича за цим виданням, зазначаючи сторінку в тексті.

до його приятеля, а 27-го або 28-го до Леонтовича, який дуже прохає... Там пробуду два дні”. Володимир Миколайович радів, коли міг спілкуватися з Михайлом Коцюбинським довший час. Його душу гріли спогади: “Досі не можу інакше згадувати свою подорож і нашу з Вами зустріч, як якийсь чарівний сон” (Лист середини січня 1912 р.). Так, на Капрі 1911 року відбулася тривала їхня зустріч, яка залишила в душі В.Леонтовича слід на все життя.

Володимир Миколайович переймався турботами та клопотами М.Коцюбинського, допомагав у скрутні хвилини. Коли 1908 року було заарештовано сестру Коцюбинського Ольгу, Михайло Михайлович, щоб звільнити її до суду під грошову заставу, заклав свій будинок, а грошові документи було оформлено на В.Леонтовича (гроші за його ж посередництва позичив В.Симиренко).

Важко уявити, як пекла душу В.Леонтовича хвороба М.Коцюбинського (сердечна астма). Усіма способами намагався він влаштувати побратима жити в теплих краях, залучивши до цього і свого брата Івана Леонтовича (на той час члена Державної Ради від Полтавського земства. — *О.Л.*). Іноді ці намагання видаються, може, й наївними, але вони були такими щиросердними. Євген Чикаленко засвідчує: “В.М.Леонтович, що раз у раз із захопленням ставить до Коцюбинського, почав клопотатися, щоб знайти йому посаду в якійсь теплій країні — в Криму, або ж десь за кордоном в консульстві, але нічого з того не вийшло...”³. Леонтович пише: “...Мені так гірко і боляче було зрозуміти, що я нічого не можу зробити для того, щоб допомогти Вам переселитися на південь” (лист від 23.12.1910. — С.163). Він дуже хотів знайти якийсь вихід з того нестерпного становища, коли хворий М.Коцюбинський мусив працювати. У Є. Чикаленка читаємо далі: “Тоді В.М.Леонтович заходився коло В.Ф.Симиренка і умовив його видавати М.Коцюбинському по 2 три тисячі рублів щороку, аби він покинув службу і жив собі десь у теплому краю. В.Ф. Симиренко згодився, та В.М.Леонтович від себе даватиме по 500 рублів.”

Опікуючись здоров'ям М.Коцюбинського, В.Леонтович влаштовував йому консультації з лікарями (з цього приводу Михайло Михайлович писав дружині 16 травня 1910 р.: “Сьогодні вдвох з Леонтовичем піду до лікаря”, а в іншому листі: “...ходив по лікарнях (Леонтович водив)”, т.7. — С.75.) і всупереч усьому сподівався на краще, бо наприкінці жовтня 1912 р. писав: “Ви будете здоровим, дасть Бог подужчаєте, знов дасте нам і радість, і втіху, і науку Вашими творами” (С.188).

В.Леонтович ставився до М.Коцюбинського-письменника з великим пієтетом, глибоко шануючи його дивовижний талант та усвідомлюючи значення його творчості для української літератури, для України: “Почуєте себе краще, — писав він 16.02.1910 р., — то знов подаруєте Україні, дасть Бог, багато ще прекрасних речей” (С.160). Рекомендуючи М.Коцюбинському відомого київського лікаря Івана Фаворського, В.Леонтович був певний, що той буде радий виконати “перед Україною обов'язок вилічити її кращого сина” (жовтень 1912 р.) і додавав: “Ви знаєте, дорогий Михайло Михайлович, що я пишу те, що думаю, більше, що чую всім серцем” (С.188). Тож у щирості його слів годі сумніватися.

1909 року Михайло Коцюбинський їздив на Капрі, здоров'я його поліпшилося, і Володимир Леонтович тішився, що “дякувати Богу, відчуваєте себе тепер добре. Дуже зрадів я цій звістці і щиро вітаю Вас з добрим здоров'ям” (лист від 1.09.1909). Цим же почуттям проіннятий і лист від 13.08.1911 р.: “Лист Ваш... зробив мені велику радість, бо дізнався з його, що відчуваєте себе краще, і се мені було правдивою утіхою” (С. 171). Так само обрадувала його звістка

³ Чикаленко Є. Щоденники. — Львів, 1931. — С.172.

М.Коцюбинського про самопочуття на Капрі, і він одразу відгукнувся: “Зрадів я дуже, читаючи Вашого листа, і тому, що Ви, здається, відчуваєте себе непогано, і тому, що маємо Ваше нове оповідання” (середина січня 1912 р.). Йдеться, мабуть, про оповідання “Подарунок на іменини”, надруковане в 4-й кн. “Літературно-наукового вістника” за 1912 р.

Був Володимир Леонтович поруч із своїм другом і в останні місяці його життя. З київської лікарні Михайло Коцюбинський писав дружині: “Найчастіше навідують... Чикаленко, Сергій, Микола, Леонтович, який балує мене фруктами, ікрою, квітами... Привези з собою мою фотографію в білому костюмі (для Леонтовича)” (Т.7. — С.271).

Дружба ніколи не буває однією. І в стосунках М.Коцюбинського та В.Леонтовича приязнь також була обоюдною. У листі від 18 серпня 1908 р. В.Леонтович, відповідаючи М.Коцюбинському, пише: “Велике спасибі Вам за Вашого гарного листа. Було мені надзвичайно радісно перечитати його, спасибі велике за Ваше щире відношення. Було воно мені завжди Дуже дороге” (С.152). І в листі від 26.01.1911 р. він знову дякував Коцюбинському “за ласкаві та добрі слова”. “Від усього серця дякую Вам, — пише Леонтович 16.09.1911р., — за Ваші листи і за Вашу милу обіцянку приїхати до Києва і побачитися зі мною. Так мені дорогий цей об’яв Ваш доброго почуття до мене...” (С.172—173).

Ставлення М.Коцюбинського до В.Леонтовича протягом всіх років залишалося незмінним, і тому В.Леонтович міг написати своєму другові і наприкінці жовтня 1911 р.: “Спасибі Вам за всі Ваші добрі і гарні слова для мене” (С. 188).

Про щире дружбу двох письменників свідчать і листи дружини Володимира Миколайовича — Юлії Леонтович. У листі, написаному між 6 і 21 листопада 1911 р., вона дякує М.Коцюбинському за “тепло і дружні почуття” до В.Леонтовича, а в листі від 6.11. того ж року запевняє, що “не много людей, к которым бы он (Леонтович — *О.Л.*) относился с таким расположением и любовью, как к Вам” (С.191).

Упродовж усіх років Михайло Коцюбинський виявляв зацікавлення творчістю Володимира Леонтовича, опікувався його публікаціями. Крім листа до редакції журналу “Зоря” відомий лист М.Коцюбинського до Віктора Миролюбова, завідувача художнього відділу російського журналу “Заветы”: “Советовал бы Вам обратиться... к беллетристу Владимиру Леонтовичу... он мог бы дать Вам интересные вещи” (Т.7. — С.287).

З листів В.Леонтовича бачимо, що М.Коцюбинський повсякчас цікавився його творчими справами, співчував його хворобливому — фізичному й душевному — стану, який стояв на заваді творчій активності, жалкував. У листі з Капрі 1911 р. до Є. Чикаленка М.Коцюбинський пише: “Позавчора Леонтович поїхав до Ніцци, а звідти до Києва. Мені дуже хотілося затримати його довше на Капрі, бо тут такі умови для праці, що він посунув би повість до середини, а я тоді був би спокійний, що він її не покине” (Т.7. — С.157).

І ніби почувши слова друга, В.Леонтович звітує через рік: “...Повість моя хоч не швидко, а таки посувається... головний же результат подорожі (звісно, зустрічі з М.Коцюбинським на Капрі. — *О.Л.*) і те, власне, мене потішає, що кістяк оповідання (йдеться про повість, згадану М.Коцюбинським в листі до Є.Чикаленка. — *О.Л.*) у голові склався, що я вже став на рельси і тепер, якби діла не одривали і не перебивали, все ж, коли трапиться вільна хвиля, можу писати далі... і є якась певність, що зможу закінчити і докінчу сю працю” (С. 185). І додає із вдячністю: “А за се найбільше спасибі Вам і Вашому впливу, дорогий друже!” (Лист від 10.02.1912). Він закінчив цю повість. І тепер завдяки листам В.Леонтовича до М.Коцюбинського можна, безумовно, стверджувати, що це була повість “Ворохобня”, надрукована аж 1930 року.

Зустріч із М. Коцюбинським, людиною, яка більше ніж доброзичливо ставилася до літературної праці В.Леонтовича, привела до справжнього творчого сплеску, і В.Леонтович не тільки почав писати повість “Ворохобня”, а продовжив працю над повістю “Хроніка Гречок” і мав намір написати оповідання, за його словами, “з життя старих панів”.

Недарма в листі від 10.02.1912 р. В.Леонтович зазначав: “Щиро дякую Вам і за те, що так цікавитеся мною і моєю роботою, і за те, що підтримуєте в мені охоту до неї” (С.184). Листи Володимира Леонтовича яскраво засвідчують, ким був для нього Михайло Коцюбинський: і щирим другом, і великим літературним авторитетом, і письменником, у твори якого він був залюблений, і людиною, якою він був зачарований.

Віталій Крикуненко

ВАСИЛЬ БАРКА: “ЩО З ПОЕТОМ, ТЕПЕР ПРОФЕСОРОМ, ФЕДОРОМ ПРИЙМОЮ?”

Працюючи в донедавна закритих московських спецховищах, вивчаючи підшивки українських літературно-художніх альманахів, часописів та численних газет, що видавалися в 20 – на початку 30-х рр. у різних регіонах Російської Федерації, мені пощастило відшукати, зокрема, і кубанські першодруки патріарха української поезії в діаспорі Василя Барки. Тодішні публікації він підписував своїм справжнім ім'ям – Василь Очерет. Передав деякі із знахідок авторові в далеку Америку і невдовзі отримав од нього розчулену відповідь. Очевидно, що той мій лист розбудив у поета-емігранта, колишнього студента Краснодарського педінституту, чимало споминів про альма-матер, про друзів, з якими він разом ступив на літературну стежку в обнадійливі часи українізації, що затьмарилися незабаром лихоліттями сталінських репресій. У тому кривавому мороці губляться імена цілої генерації письменників українського “розстріляного відродження” на Кубані: Гаврила Доброскока, Олександра Волика, Юхима Литовченка, Олекси Кирія, Павла Оліячука, Омеляна Розумієнка, Миколи Михаєвича та багатьох інших... Їхній світлій пам'яті і присвячене це дослідження невідомих сторінок українського красного письменства, твореного тоді на теренах російської Федерації (історико-літературні нариси з майбутньої книги “Міст до Атлантиди” побачили світ на початку дев'яностих у журналі “Дніпро”, стаття “Украинская литература: российские адреса” надрукована 2000 р. у збірнику “Литературное зарубежье: проблемы национальной идентичности”, що його видав Інститут світової літератури РАН). Перегорнувши тисячі поживклих сторінок, зафіксувавши десятки імен, сподівався на вичерпаність списку... Час братися до осмислення та узагальнень здобутого матеріалу.

Аж ось ...із-за океану! – отримую в листі Василя Барки несподіване запитання-підказку для продовження пошуку: “Мені дуже треба довідатися, що з поетом, тепер професором, Федором Приймою? Чи він живий? Чи можна здобути збірку його віршів “Мости”: вона належить до найкращого в кубанській поезії. Тепер там відновлюють українську культуру, згадують багатьох авторів, подають відомості про них, але ім'я Ф. Прийми випадає.

Хотілося знов перечитати збірку і скласти короткий коментар до неї для можливої публікації.